

H. YENER TAŞ

ADANA MÜZESİ'NDEN KALIP YAPIMI KASELER

ÖZET

II. Philipos'un ölümünden sonra tahta geçen oğlu Makedonya Kralı Büyük İskender (III. Alexandros), on üç yıl (İ.Ö. 336-323) tahtta kalmış ve düzenlediği askeri seferler ile ülkesini İmparatorluk düzeyine çıkartmıştır. Büyük İskender'in generalleri tarafından bölgelere ayrılarak yönetilen İmparatorluk, Uzakdoğu'ya kadar yayılmıştır. Büyük İskender'in askeri seferleri, siyasi yönden olduğu kadar kültürel yönden de çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Çünkü kültürel olarak Antik Hellen Uygarlığı, Mısır, Mezopotamya, İran ve Hint uygarlıklarıyla etkileşerek İ.Ö. 330-30 yılları arasında yeni bir uygarlığı yani Hellenistik Uygarlığı oluşturmuştur.

Klasik dönemin bitişi ve Hellenistik dönemin başlaması (İ.Ö. 330) ile seramik sanatında yeni form ve üsluplar ortaya çıkmıştır. Beyaz astarla kaplı, çeşitli renklerde boyanmış kabartma bezemeli seramikler, Hadra vazoları, kurşun astarlı vb. seramiklerin çıktığı Hellenistik dönemde en iyi bilinen gruplardan biri kalıp yapımı kaselerdir. Bunlar, yarı küresel forma sahip, kalıp yapımı ve üzerlerinde genellikle kabartma bitkisel bezemeler ya da figürler olan, kulpsuz kâselerdir. Hellenistik uygarlığın kapsadığı tüm bölgelerde karşımıza çıkmaktadır.

Arkeolojik açıdan zengin bir koleksiyona sahip Adana Müzesi 1924 yılında kurulmuştur ve Türkiye'nin ilk müzeleri arasında yer almaktadır. Adana Müzesi'ndeki kalıp yapımı kâselerin ele alındığı bu çalışmadaki malzemelerin tümü müzeye satın alma yoluyla kazandırılmış olup toplam otuz iki adettir.

Çalışmadaki amaç, Adana Müzesi'ndeki kalıp yapımı kaselerin tipoloji ve kronolojisini, üretim özelliklerini belirlemek, diğer Hellenistik merkezlerin üretimleriyle karşılaştırarak farklılık ve benzerliklerini ortaya koymaktır.

Adana Müzesi'ndeki kalıp yapımı kaseler hamur, astar, form ve bezeme açısından çeşitlilik gösteren bir gruptur. Satın alma yoluyla müzeye kazandırıldıkları için analogi, daha çok diğer bölge ve kent buluntularıyla kıyaslama yöntemiyle yapılmıştır. Bu konuda çalışan araştırmacılar tarafından kabul edilen bezemeye dayalı düzen kullanılmıştır. Diğer kentlerdeki ve müzelerdeki kalıp yapımı kaseleri inceleyen araştırmacıların değindiği gibi kil, astar ve form gibi özellikler sınıflandırma için sınırlı ölçüde etkilidir. Bezeme açısından beş ayrı grupta incelenen kaselerimizin bir adeti bindirme yaprak bezemeli gruba (%3,1), on dokuz adeti bitkisel bezemeli gruba (%59,4), altı adeti figürlü (18,7), 1 adet file (ağ) motifli (%3,1) ve beş adeti ise uzun taç yapraklı gruba (%15,6) dahildir.

Çalışmamıza esas kalıp yapımı kaseler her ne kadar satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış olsalar da, Adana ve civarından gelmiş olduklarını düşünmekteyiz. Bu noktadan hareketle, Adana civarındaki Hellenistik yerleşimler ve Kilikia Bölgesi'ndeki diğer Hellenistik merkezlerden gelen benzer malzeme önem kazanmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Adana Müzesi, Kalıp Yapımı Kaseler, Hellenistik, Megara Kaseleri.

H. YENER TAŞ

THE MOULD MADE BOWLS IN ADANA MUSEUM

ABSTRACT

Following the period of the death of Philippos II. , his succesor Alexander the Great (III. Alexandros), has reigned for 13 years (336-323 B.C.) and by his military operations, he made the kingdom to become empire during his reign. The empire which has been divided into regions and ruled by the generals of Alexander the Great, has expanded to Far East borders. Alexander the Great's military campaigns did not only concluded by political but also cultural results. The result is the transformation into Hellenistic Civilization of the Ancient Greek Civilization by interacting with Ancient Egypt Civilization, Iran Civilization and also Indian Civilization within 330-30 B.C.

With the end of the Classical Period and the start of Hellenistic Period (330 B.C.), new styles and forms have arisen in pottery. The most acknowledged ones are white slipped, relief ornamented pottery painted with different colours, Hadra vases, glazed pottery etc. One of the most known techniques is mould made bowls. These are: half globular, mould made, handlesless bowls and generally decorated with herbal or figural ornamentation. These bowls are traditional Hellenistic product which are encountered at every Hellenistic settlement.

Adana Museum, which has a rich collection by archaeological meaning, is founded in 1924 and is one of the first founded museums in Turkey. In this work which had been studied of the mould made bowls in Adana Museum, all of the artefacts are brought in museum with buying system and are thirty-two pieces in total.

The purpose of the work is to determine of the typology, chronology, the production features of the mould made bowls in Adana Museum and to determine the difference and the similarity by comparing with the other centres' products.

The mould made bowls in Adana Museum are a group of having varieties of clay, slip and ornamentation. The analogy has been executed with the finds of different cities and regions because the artefacts are brought in the museum by buying system. To execute analogy, the generally accepted system by the specialists was used; the assessment of decorations. As the researchers of the very same subject have mentioned, it is a limited way to classify the artefacts by examining only the clay, slip and the forms. In this work the bowls are examined in five groups under the title of ornamentation: One piece is embarked leaves ornamented, (3,1), nineteen pieces are herbal ornamented, (59,4) six pieces are figured, (18,7) one piece is net ornamented, (3,1), five pieces are petal-crown leaf ornamented (15,6) .

The mould made bowls which are studied in this work, are brought in museum by buying system, but in my opinion they are originated from Adana and its adjacencies. Moving from this point, the similar findings from the Hellenistic settlements of Adana and its adjacencies and also Kilicia Region has gained importance.

KEYWORDS

Adana Museum, Mould Made Bowls, Hellenistic, Megarian Bowls.

ÖNSÖZ

Hellenistik dönemin önemli seramik gruplarından biri olan kalıp yapım kaselerin, tüm Hellen dünyasında önemli bir yeri vardı. Bu yüksek lisans tezimizde, Hellenistik dönem coğrafyasındaki ve bu coğrafyanın önemli bir parçası olan Anadolu'daki merkezlerde kalıp yapımı kaseler hakkında yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve Adana Müzesindeki örnekleri incelenerek Kilikia Bölgesinin bu konudaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam boyunca bana yol gösteren ve çalışmaya yön veren tez danışmanım Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Aynur CİVELEK'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Adana Müzesi'ndeki kalıp yapımı kaseleri çalışabilmem için izin veren ve bu eserlerin zimmet sahibi arkadaşlarım Arkeolog Oya ARSLAN ile Huriye SAKALLIOĞLU'na ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, müzede çalıştığım süre boyunca, fotoğraf çekimi ve çizimler dahil birçok konuda bana yardımcı olan arkadaşım Arkeolog Ahmet ÇELİK'e en içten dileklerle teşekkürlerimi sunarım.

Konuyla ilgili kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi ile Ege Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, arkadaşlarım Arkeolog Gülay KARCI'ya, Arkeolog Aydın ERÖN'e ve Arkeolog Murat ÇEKİLMEZ'e, yabancı dil tercümelerinde yardımcı olan arkadaşım Arkeolog Ayfer LEVENT'e en içten dileklerle teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca olduğu gibi bu tezin ortaya çıkmasında da maddi ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen aileme sevgi ve saygılarımı sunarım.

İZMİR, ARALIK 2009

H. YENER TAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
LEVHALAR ve TABLOLAR LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. KALIP YAPIMI KASELERİN ÜRETİM TEKNİĞİ	14
II. ADANA MÜZESİNDE BULUNAN KALIP YAPIMI KASELERİN ÖZELLİKLERİ	17
II. 1 Kil ve Astar	17
II. 2 Form, Ölçü, Teknik	17
III. ADANA MÜZESİNDE BULUNAN KALIP YAPIMI KASELER	18
III. 1. Bindirme Yaprak Bezemeli Kaseler	18
III. 2. Bitkisel Bezemeli Kaseler	22
III. 3. Figürlü Kaseler	84
III. 4. File (Ağ) Bezemeli Kaseler	104
III. 5. Uzun Taç Yapraklı Kaseler	108
SONUÇ	124
KATALOG	127
KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ	150

LEVHALAR ve TABLOLAR LİSTESİ

- Lev. I. Fig.1: İthaka'dan (İ.Ö.300-250) British Museum'da korunan gümüş kap.
- Fig.2: Bulgaristan'da bulunmuş gümüş kase (İ.Ö. 200-150).
- Lev. II. Fig.3: İran'da bulunmuş Akhamenid dönemi cam phiale.
- Fig.4: Gordion'da bulunmuş ağ bezemeli cam kaseinin sanatçı Piet de Jong tarafından yapılmış rekonstrüksiyonu.
- Lev.III. Fig.5: Gordion'da bulunmuş uzun taç yapraklı cam kase.
- Fig.6: Atina Agorası'ndan bir figürlü kase.
- Lev.IV. Fig.7: Korinth'ten uzun taç yapraklı bir kase.
- Fig.8: Tarsus'tan bitkisel bezemeli bir kase.
- Lev.V. Fig.9: Metropolis'ten uzun taç yapraklı kase.
- Fig.10:Attika ve Delos tipli kaselerin karşılaştırılması.
- Lev.VI. Fig.11: K1 numaralı bindirme yapraklı kaseinin çizimi.
- Lev.VII. Fig.12: K1 numaralı bindirme yapraklı kaseinin fotoğrafı.
- Lev.VIII. Fig.13: Bitkisel bezeme örnekleri.
- Lev.IX Fig.14: K2 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.X Fig.15: K2 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XI Fig.16: K3 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XII Fig.17: K3 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XIII Fig.18: K4 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XIV Fig.19: K4 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XV Fig.20: K5 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XVI Fig.21: K5 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XVII Fig.22: K6 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XVIII Fig.23: K6 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XIX Fig.24: K7 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XX Fig.25: K7 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.
- Lev.XXI Fig.26: K8 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin çizimi.
- Lev.XXII Fig.27: K8 numaralı bitkisel bezemeli kaseinin fotoğrafı.

- Lev.XXIII Fig.28: K9 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXIV Fig.29: K9 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXV Fig.30: K10 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXVI Fig.31: K10 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXVII Fig.32: K11 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXVIII Fig.33: K11 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXIX Fig.34: K12 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXX Fig.35: K12 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXXI Fig.36: K13 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXXII Fig.37: K13 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXXIII Fig.38: K14 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXXIV Fig.39: K14 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXXV Fig.40: K15 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXXVI Fig.41: K15 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXXVII Fig.42: K16 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XXXVIII Fig.43: K16 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XXXIX Fig.44: K17 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XL Fig.45: K17 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XLI Fig.46: K18 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XLII Fig.47: K18 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XLIII Fig.48: K19 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XLIV Fig.49: K19 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XLV Fig.50: K20 numaralı bitkisel bezemeli kasenin çizimi.
Lev.XLVI Fig.51: K20 numaralı bitkisel bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.XLVII Fig.52: K21 numaralı figürlü kasenin çizimi.
Lev.XLVIII Fig.53: K21 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.XLIX Fig.54: K22 numaralı figürlü kasenin çizimi.
Lev.L Fig.55: K22 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.LI Fig.56: K23 numaralı figürlü kasenin çizimi.
Lev.LII Fig.57: K23 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.LIII Fig.58: K24 numaralı figürlü kasenin çizimi.
Lev.LIV Fig.59: K24 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.LV Fig.60: K25 numaralı figürlü kasenin çizimi.

Lev.LVI	Fig.61: K25 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.LVII	Fig.62: K26 numaralı figürlü kasenin çizimi.
Lev.LVIII	Fig.63: K26 numaralı figürlü kasenin fotoğrafı.
Lev.LIX	Fig.64: K27 numaralı file bezemeli kasenin çizimi.
Lev.LX	Fig.65: K27 numaralı file bezemeli kasenin fotoğrafı.
Lev.LXI	Fig.66: K28 numaralı uzun taç yapraklı kasenin çizimi.
Lev.LXII	Fig.67: K28 numaralı uzun taç yapraklı kasenin fotoğrafı.
Lev.LXIII	Fig.68: K29 numaralı uzun taç yapraklı kasenin çizimi.
Lev.LXIV	Fig.69: K29 numaralı uzun taç yapraklı kasenin fotoğrafı.
Lev.LXV	Fig.70: K30 numaralı uzun taç yapraklı kasenin çizimi.
Lev.LXVI	Fig.71: K30 numaralı uzun taç yapraklı kasenin fotoğrafı.
Lev.LXVII	Fig.72: K31 numaralı uzun taç yapraklı kasenin çizimi.
Lev.LXVIII	Fig.73: K31 numaralı uzun taç yapraklı kasenin fotoğrafı.
Lev.LXIX	Fig.74: K32 numaralı uzun taç yapraklı kasenin çizimi.
Lev.LXX	Fig.75: K32 numaralı uzun taç yapraklı kasenin fotoğrafı.
Tab. 1.	Adana Müzesi'ndeki Kalıp Yapımı Kaselerin Bezemelerine Göre Sayısal Dağılımı.

KISALTMALAR LİSTESİ

- Abb.** : Abbildungen
A.R. : Ağız çapı.
cm. : Santimetre.
Env. no : Envanter numarası.
Fig. : Figür
H : Yükseklik.
İ.Ö. : İsa'dan önce.
İ.S. : İsa'dan sonra.
Lev. : Levha.
Pl. : Plate
Tab. : Tablo
Taf. : Tafel
vb. : ve buna benzer.
vd. : ve devamı.
vs. : vesaire.
yy. : Yüzyıl.